

Аляхновіч М.М., Леванцэвіч Л.В. (Брэст)

Лінгвакультуралагічны аспект паэзіі Максіма Багдановіча

Народная аснова паэтычнага набытку М. Багдановіча вытлумачваецца найперш павышанай увагай аўтара да фальклорна-песенных традыцый, да народнай міфалогіі, да асаблівасцей светабачання беларуса. А. Лойка адзначаў: «Вянок» таму і стаў класічным зборнікам, што ў ім на новую эстэтычную вышыню падняты былі элементы традыцыйна народныя» [4, с. 27]. Вобразныя сродкі паэтычнага кантэксту М. Багдановіча патрабуюць больш дэталёвага разгляду як адзінкі лінгвакультуралагічнага зместу.

Асэнсаваць і раскрыць сутнасць асобных міфалагем пісьменнік паспрабаваў у кароткім нарысе «Аб веры нашых прашчураў» (1916), падрыхтаваным для беларускай хрэстаматыі. Калі ў хаце вёўся парадак, то гэта заслуга «хатніка – рупнага, мудрага дзядулькі», «кіруе ўсім у лесе лясун – вялізны, моцны, калматы», «у рэчках ды азёрах вядзе над усім лад сівабароды вадзянік», які жыве разам са сваімі дочкамі – *русалкамі* – у глыбокім віры. Вясною яны выходзяць з вады і гойдаюцца на галінах дрэваў, распусціўшы свае доўгія валасы, зялёныя, як вадзяныя расліны» [2, с. 27]. А яшчэ ў гэтым нарысе згадваюцца *Пярун* – вярхоўнае язычніцкае божства ўсходніх славян, бог грому і маланкі; *Хорс* – бог сонца, земляробства; *Калясы* – народнае зімовае свята дахрысціянскага паходжання; *масленіца* – старажытнае свята вітання вясны ў славян; *вяснянкі* – вітальна-заклікальныя песні з абраду гукання вясны; *купалле* – старажытнае свята земляробства.

Традыцыйны свет міфалагічнага асяродку беларускага народа паэтызуецца ў нізцы «У зачарованым царстве». Асаблівую ўвагу ў М. Багдановіча выклікае *Лясун* – вобраз якога стаў асновай не аднаго верша («Чуеш гул?...»; «Возера» і інш.). Яму прысвечана цэлая нізка («Прывольная, цёмная пушча...», «Хрэсьбіны лесуна», «Лясун», «Старасць», «Я спакойна драмлю пад гарой між кустоў...» і інш.). Невыпадковасць гэтага вобраза заўважылі навукоўцы: «Сімвал ляснога краю, ажыўшая песня красы – вымысел пушчанскага люду – вось што такое быў вобраз лесуна ў маладога, пачынаючага Максіма Багдановіча» [5, с. 7], – падкрэсліваў А. Лойка.

Аналіз паэтычнага кантэксту творцы дае магчымасць значна павялічыць пералік моўных адзінак з фальклорна-міфалагічным ці культуралагічным зместам. Да ўжо адзначаных трэба дадаць «Змяіны цар» (два вершы пад аднайменнай назвай былі надрукаваны ў газеце «Наша ніва» ў 1910 і 1911 гг.). Бацька паэта ва ўспамінах адзначаў, што «Змяіны цар» уяўляе сабой «паэтычную перапрацоўку народнага падання, змешчанага ў маіх «Пережитках...», са слоў маёй шаноўнай бабкі» [1, с. 572].

Двойчы паэт звяртаецца да міфалагічнага вобраза *Падвей* – бога завірухі, які ўвасабляе нязломную сілу і мужнасць. Аднак яго сіла можа быць і злоснай: «Падвей – шкадлівы вецер, верагодна, тое, што і віхор <...> Сваім нападам ён можа скруціць чалавеку галаву, руку ці нагу, адняць мову» [2, с. 354]. У аднайменным вершы М. Багдановіч дае такое мастацкае апісанне божства: «Разгулялася вясёлая мяцель, / Прабудзіўся, ў поле кінуўся Падвей. / Ў галаву яму ударыў снежны хмель, – / І не змог ён буйнай радасці сваей <...>; / З трэскам падаюць галіны ад кустоў, / Енчаць, плачуць на раздоллі галасы»

[1, с. 217]. Паэт стварае настолькі выразную зрокава-слыхавую карціну прыроднай стыхіі, што міжволі паддаецца яе дынаміцы: «Пляша, скача. Снег зрываецца, ляціць. / Веюць ў полі снегавыя рукава, / А Падвей нясецца, кружыцца, гудзіць, / Запявае, удалая галава!». Імкліваць, непрадказальная хуткасць зменлівага руху-палёту перадаецца шматлікімі дзеясловамі са значэннем канкрэтнага дзеяння, стану. Адзначым спробу даследчыкаў удакладніць сутнасць міфалагемы Падвей: «Створаны М. Багдановічам вобраз Падвея, ветру, што гуляе ў заснежаным полі, больш стасуецца да *vei*, бо Падвей – найперш шкадлівы». Вея ж – назва, «звязаная з моцным зімовым ветрам, які гоніць, правявае снег. Шкоднай вея не лічыцца, хоць і замятае ўсе сцежкі-дарожкі» [2, с. 354]. Падвей – бог завірухі, распарадчык ветру. Стыхія ветру – гэта мяцеліца, завіруха, завея, бура, цыклон, навальніца...

Адрозны па танальнасці, па гукапіснай арганізацыі верш «Завіруха», у якім паўстае зусім іншы Падвей: з лясных нетраў, з неаглядных заснежаных палявых абшараў ён пераносіцца на гарадскія вуліцы і завулкі: «У бубны дахаў вецер б’е, / Грыміць па ім, звініць, пяе. / І спеў ліецца ўсё мацней, – / Гулянку справіў пан Падвей. / <...> / Ёскапела снежнае віно, / І белай пенай мкне яно. / <...> / Па вулках вее дзікі хмель, / Гудзіць сцяжылая мяцель...» [1, с. 100]. Разгорнутай, па-майстэрску выразна ўвасобленай мастацкай метафарай паэт стварае аб’ёмнае жывапіснае палатно завірухі, дзе раскашуе ў сваёй прыроднай сіле-моцы неўтаймоўны вецер, гудзе «сцяжылая мяцель». Імклівы малюнак завірушнай гулянкі падкрэсліваецца і агулаецца, як вясельныя танцы музыкай, нітуецца і бярэцца ў песенна-танцавае кола радкамі «У бубны дахаў вецер б’е, / Грыміць па ім, звініць, пяе», паўторанымі чатыры разы. Дзеяслоўны рад – гукавая асацыяцыя: ад аркестравай падтрымкі (у бубны дахаў вецер б’е, грыміць, звініць) да галасавой (пяе).

Паэтычная стыхія М. Багдановіча наскрозь насычаная паветрам-ветрам, жывым рухам, дыханнем і жаданнем жыцця. Нават калі ў тэксце няма моўных адзінак гэтай сэнсавай групы, то ў творах адчувальная прысутнасць ветру, руху: «І хістаецца асота, / І шуміць высокі бор» («Возера»); «Рой хмарачак плыве; шырокімі кругамі / У небе ластаўкі шыбаюць» («Перапісчык»); «Шпарка коні імчацца у полі <...> / І лятуць мае лёгкія сані / Унашуся я ў сінюю даль» («Зімовая дарога») і інш. Паказальны ў гэтым плане верш «Бура», прысутнасць ветру ў якім, акрамя загатоўка, яшчэ перадаецца метафарай у першых двух радках: «Панурая, вялізная жывёла / Па шыры неба ў даль марудна праплывае».

Вецер у М. Багдановіча стала характарызуецца народна-паэтычнымі эпітэтамі-азначэннямі: «Там і вецер буйны не гуляе, / Там і сонца краснае не ззяе» («Ціхі вечар; знікнула спякота...»); «Загрымелі ў хмарах гулка прывітанні, / І далёка буйны вецер іх разнёс» («Напілося сонца са крыніц сцюдзёных...»); «Я б тады у песні звонкай, салаўінай / Выліў бы тугу і на вецер буйны кінуў» («Сэрца ные...»); «Падаюць вішняў цвяты, і разносіць іх вецер халодны» («Непагодаю маёвай»); «Калі ж асенні вецер дзіка...» («Вераніка»); «Ці не вецер гэта звонкі» («Маёвая песня»).

Вецер у паэтычнай прасторы М. Багдановіча дзейсны, не інертны. Ён то лагодны, ціхі, нават далікатны, і тады ён – вечарок: «Вечарок прыдарожную грушу / Ледзьве чутна варуша-калыша» («Добрай ночы, зара-зараніца!»); «І аб

чым шэпча ім галасок вецярка» («Чуеш гул?...»). Спакойны, звыклы – вецер, і тады ён вее, павявае, абвявае, сціхае, разносіць, варушыць, гуляе: «У чыстым полі вецер вее, павявае» («Сэрца ные...»); «Мяцель не вее, сціхнуў вецер» («Зімой»); «Над збожжам убогім / Вецер гуляе на волі» («Краю мой родны!...»). Нарастанне прыроднай сілы, рухавага імпэту мяняе характар ветру, а разам – і паэтава вобразнае бачанне: «Калі ж асеннія навіны / Змянялі сад, калі з бяроз / Рваў лісце вецер»; «Калі ж асенні вецер дзіка / Стагнаў і глуха па начах / Грымеў у наш жалезны дах» («Вераніка»); «Холадна. Вецер па полі гуляе, / Вые, як звер, / Снег узрывае, нуду наганяе» («Прыйдзе вясна»).

Трапяткая, адчувальная на супярэчнасці душа паэта тонка рэагуе і размяжоўвае прыродныя праявы стыхіі, суадносячы іх з уласным душэўным станам, са сваім разуменнем жыццёвай сутнасці: «Была калісь пара: гучэла завіруха / І замяла маёй мінуўшчыны сляды. / Усціхла ўжо яна...» («Была калісь пара...»); «За сцяной запявае завея, / Сумна босмамі ў полі звініць» («Ноч. Газніца гарыць...»). У вершы «Над магілай» стлізуючы часавую працягласць і з гэтай прычыны прыродную зменлівасць, М. Багдановіч ставіць у адзін кантэкст розныя па сэнсавых адценнях моўныя адзінкі: «Каля шляху ў чыстым полі / Магіла стаіць; / Кругом круціць завіруха, / Гуляе, шуміць. / На магіле адзінока / Каліна расце; / Яе вецер абвявае. / Мяцеліца гне / І навокала магілы / Спявае-гудзіць / Пра таго, хто ў чыстым полі / Пахаваны спіць...» [1, с. 196].

Аналіз моўнай арганізацыі вершаў выяўляе і актыўнае стаўленне аўтара да прыроднай стыхіі, калі ён сам спрабуе кіраваць ёю, падказваць і патрабаваць пэўных дзеянняў, а не абмяжоўвацца канстатацыяй і апісаннем прыроднай з'явы: «Устань, навальніца, жні нанова. / Ўзвый, вецер, з ёю заадно! / У віхры уляціць палова, / Пакіне чыстае зярно. / Удар, цыклон, удар у мора, / Цалуй яго ў глухое дно. / Ўсціясні ваду – і перлаў горы / На бераг выкіне яно» [1, с. 114].

Нячаста ў паэтычным кантэксце сустракаюцца адзінкі гэтай сэнсавай групы ў структуры фразеалагізмаў і параўнальных канструкцый: «Гукне вясна і, як ветрам, развее / Гора-нуду!» («Прыйдзе вясна»); «І, як схіляецца ад ветру верх бярозкі, / Дзяўчынка к хлопчыку нагнулася...» («У вёсцы»); «Калі зваліў дужы Геракл у пыл Антэя, / Як вецер валіць поўны колас на раллі...» («Калі зваліў...»).

Лінгвакультуралагічны разгляд моўных адзінак, што «падпадаюць пад уладу пана Падвёя», выявіў імкненне паэта раскрыць сэнсавы і вобразны іх патэнцыял у кантэксце мастацкага твора. Такая актыўнасць у паэтычнай распрацоўцы моўных адзінак сэнсавай групы вецер, магчыма, вытлумачваецца яшчэ і тым, што нарадзіўся М. Багдановіч у снежні. А снежань багаты на святы і прысвяткі, да якіх дастасоўваюць шматлікія народныя прыкметы, павер'і: «На Рамана (10 снежня) паўночны вецер, калі стаць да яго тварам, змяце ўсе нягоды і непрыемнасці; На Парамона (12 снежня) раніца чырвоная – быць снежня ясным, раніца снежная – быць мяцеліцам» [3, с. 67]; «Калі на Саву (18 снежня) быў вельмі моцны вецер, такога ж ветру можна было чакаць усю «квадру» пасля Пятра» [3, с. 74]; «Агей-прарок (29 снежня) сее іней на парог; Даніла (30

снежня) снежань падганяе. Калі ў гэты дзень іней на дрэвах, праз тыдзень цяпло наступіць» [3, с. 59].

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1992–1995. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды. – 1992.
2. Беларуская міфалогія : энцыклапед. слоўнік / С. Санько [і інш.]; склад. І. Клімковіч. – 2-е выд., дап. – Мінск, 2006.
3. Леванцэвіч, Л.В. Лінгвакультуралогія : метады рэкамендацыі / Л.В. Леванцэвіч, М.М. Аляхновіч. – Брэст, 2010.
4. Лойка, А. Паэт нараджаецца не аднойчы / А. Лойка // Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Т. 1 : Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды. – Мінск, 1992. – С. 7–49.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ